

УДК 378: 378.1

Тетяна Заміховська

Київський університет туризму, економіки та права

ORCID ID 0000-0002-8075-726X

DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/245-257

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРАВА

У статті здійснено аналіз наукових здобутків з проблеми створення педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх фахівців права. Уточнено поняття «педагогічні умови», «мобільність», «професійна мобільність» і дано авторське трактування поняття «професійна мобільність майбутнього фахівця права», яка розглядається нами як властивість особистості, що сприяє швидкому реагуванню на ситуацію труднощів і актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності здобувача вищої освіти під час вибору варіантів і способів вирішення професійних завдань і прогнозування професійної самореалізації; розглянуто коеволюційний принцип формування професійної мобільності майбутніх фахівців права. Сформульовано вимоги до сучасного фахівця права, що в свою чергу сприятиме його затребуваності та конкурентоспроможності на ринку послуг.

Ключові слова: заклад вищої освіти, мобільність, професійна мобільність, право, фахівці права, педагогічні умови.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці характеризується нестабільністю і непрогнозованістю, у зв'язку з чим до сучасного фахівця висувуються вимоги, пов'язані з готовністю до постійного самовдосконалення, самореалізації своїх професійних продуктивних можливостей, подолання дезадаптаційних варіантів професійного розвитку та кар'єрного зростання. Випускник сучасного закладу вищої освіти зобов'язаний бути гранично мобільною особистістю, здатною самостійно осмислювати прогресуючі процеси, творчо використовувати отримані знання й навички в своїй практичній професійній діяльності, включатися активно у вирішення проблем, що виникають, знаходити шляхи виходу із складних ситуацій, що склалася.

Аналіз актуальних досліджень. Термін «мобільність» означає рухливість, готовність до швидкого виконання завдання. Він був уведений у науковий обіг соціологами для визначення явищ, які характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність). Глибоке дослідження цього явища з позицій філософії, соціології, економіки, демографії дало змогу диференціювати уявлення про мобільність, з'ясувавши, що вона є: вертикальною і горизонтальною, індивідуальною і груповою, внутрішньо-генераційною і міжгенераційною; соціальною, трудовою, культурною, міжпрофесійною, професійною тощо.

На нашу думку, така диференціація наукових уявлень про мобільність пов'язана з «...посиленням динамічності соціальних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства, яка неминуче приводить до підвищення мобільності людей за самими найрізноманітнішими «векторами» їх соціального функціонування» (Сушенцева, 2011).

Якщо говорити про рівень вивчення проблеми науковцями, то слід згадати найбільш значимі дослідження, що стали основою подальшого розвитку ідеї формування професійної мобільності майбутніх фахівців права в закладах вищої освіти.

У філософії, психології, економіці та педагогіці процес професійного становлення та розвитку людини, її найбільш важливих особистісних якостей є визначальним.

Різні аспекти цього процесу як наукової проблеми досліджували філософи і соціологи (С. Ліпсет, Б. Барбер, Р. Бендікс, П. Бурдьє, П. Блау, Д. Голдторп, Р. Громова, К. Девіс, О. Дункан, Е. Дюркгейм, Л. Кансузян, П. Сорокін, П. Штомпка, М. Вебер, Л. Юнін, Р. Еріксон, Т. Заславська, Н. Коваліско, О. Посухова, Р. Радаєв, Р. Ривкіна В. Хесле та ін.). Історичні аспекти виникнення, становлення та розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих фахівців права та проблеми їх професійної мобільності знайшли відображення в працях Г. Ажикіна, С. Батишева, Б. Гершунського, В. Казначеева, О. Кропоткіна, М. Кузьміна, І. Лікарчука, Є. Осовського, М. Пузанова, Г. Терещенка, П. Толочка, Д. Яворницького та ін.

Значна увага готовності особистості до самореалізації та мобільності приділяється в дослідженнях психологів К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Г. Вайзер, П. Горностай, Ю. Дворецька, І. Зимня, Е. Зеєр, Є. Климов, М. Кліщевська, О. Краснорядцева, О. Леонтьєв, А. Маркова, Н. Михайлова, М. Пряжников, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Шавир, А. Штейнмец та ін.

Значний внесок у розробку теоретичних основ формування професійної мобільності фахівців з середньою спеціальною та вищою освітою внесли педагоги-науковці: Л. Амірова, А. Ващенко, Л. Горюнова, В. Дюніна, Є. Іванченко, Б. Ігошев, Ю. Калиновський, С. Капліна, Н. Кожемякіна, Л. Меркулова, Н. Ничкало, О. Неделько, О. Нікітіна, С. Савицький та ін.

Питання підготовки конкурентоздатних фахівців досліджували Т. Глушанок, Н. Бахмат, Т. Бурлаєнко, О. Дубініна, Є. Корчагін, А. Кононенко, В. Любарець, Н. Ничкало, П. Лузан, В. Олійник, І. Смірнова та ін.

Підкреслюючи ґрунтовність і високий рівень усіх цих досліджень, зазначимо, що в них розглядаються лише окремі аспекти суб'єктивної активності особистості, без урахування різноманіття сторін і проявів

мобільності. Таким чином, усвідомлення недостатньої теоретичної розробленості проблеми професійної мобільності майбутніх фахівців права, відсутність єдиного термінологічного апарату, невизначеність педагогічних умов формування їх професійної мобільності може бути розглянуто як обґрунтування необхідності вивчення даної проблеми дослідження.

Мета статті – проаналізувати науково-методологічні здобутки з підготовки фахівців права в закладах вищої освіти, проаналізувати нормативно-правову базу з підготовки здобувачів вищої освіти з спеціальності 081 «Право» першого (бакалаврського) рівня. Відповідно до мети визначено такі завдання статті: здійснити аналіз наукових здобутків з проблеми дослідження; уточнити професійні вимоги до сучасного фахівця права в умовах трансформаційних процесів країни; уточнити зміст понять «мобільність», «професійна мобільність»; окреслити педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх фахівців права.

Виклад основного матеріалу. На думку В. Сластьоніна, однією з центральних проблем розвитку мобільності майбутнього фахівця, зокрема фахівця права, є відповідність форм організації освітньої діяльності здобувача вищої освіти формам і характеру засвоєної ним професійної діяльності (Сластьонін, 1997). У практиці часто не приділяється належної уваги вмінню оцінювати свої можливості і прогнозувати особистісний розвиток, знаходити своє рішення в ситуації вибору, відстоювати свою індивідуальність, забезпечуючи перспективу кар'єрного росту.

До сучасного фахівця, зокрема фахівця права, висувається низка вимог, таких як: необхідність давати консультації клієнтам і персоналу, спілкуватися з замовниками послуг та кінцевими користувачами юридичних послуг, необхідність роботи в колективі та ін., що, у свою чергу, вимагає від майбутніх фахівців права розвинених комунікативних навичок, уміння підтримувати ефективну комунікацію тощо.

Вкрай важливим для нашого дослідження є той факт, що найчастіше для здійснення ефективної професійної діяльності фахівця права необхідно орієнтуватися і в інших областях (основи психології, менеджмент тощо), бути ерудованим у різних сферах життя. Це необхідно для кращого розуміння матеріалу, грамотного його уявлення.

Необхідність працювати в такій колоборації з різними галузями професійного спрямування обумовлює необхідність *міжпрофесійної взаємодії фахівця* в галузі права з представниками інших спеціальностей.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1379 від 12.12.2018 р. «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю

081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» зазначено, що бакалавр права має володіти такими спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями (*Наказ...*, 2018):

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі в суспільстві.

СК2. Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів.

СК3. Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

СК4. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.

СК5. Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК6. Знання і розуміння основ права Європейського Союзу.

СК7. Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

СК9. Знання і розуміння основ правового регулювання обігу публічних грошових коштів.

СК10. Знання і розуміння соціальної природи трудових відносин та їх правового регулювання.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК12. Здатність аналізувати правові проблеми, формувати та обґрунтовувати правові позиції.

СК13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК15. Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування.

СК16. Здатність до логічного, критичного й системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення (*Наказ...*, 2018).

Таким чином, ми можемо сформулювати вимоги до сучасного фахівця права, відповідність яким може зробити його затребуваним і конкурентоспроможним на ринку послуг. По-перше, це здатність постійно й оперативно освоювати нові знання, що обумовлено швидкоплинним розвитком оточуючого середовища, по-друге, готовність і здатність до міжпрофесійної взаємодії фахівців права з представниками інших спеціальностей, і, по-третє, ерудованість у різних сферах життя (орієнтація в суміжних областях). З вищесказаного випливає, що одним із головних завдань професійної освіти бакалаврів права стає підготовка мобільних фахівців.

Феномен «мобільності» сьогодні стає предметом дослідження психологів, соціологів і педагогів. У наукових роботах зустрічаються такі поняття, як «соціальна мобільність», «трудова мобільність», «професійна мобільність».

Саме поняття «мобільність» у тлумачному словнику С. Ожегова визначається, як «рухливість, здатність до швидкого пересування», а також як «здатність швидко діяти, приймати рішення» (Ожегов, 1996). Друге значення цього поняття розкриває сутність сучасних вимог до працівника, який повинен бути здатний швидко орієнтуватися в різних ситуаціях, приймати самостійні рішення, направляти свою діяльність на ефективне рішення поставлених перед ним завдань.

У своїх працях Л. Балабанова зазначила, що «мобільність персоналу – це широке поняття, яке охоплює його рух як у територіальному аспекті, так і на конкретному підприємстві» (Балабанова, б/д).

Аналіз наукових досліджень з соціології, психології, педагогіки та права дозволяє встановити співвідношення похідних слів мобільності крізь призму інтеграції різних сфер людської діяльності, зокрема вчені визначають мобільність «соціальну», «трудова», «професійну».

Соціальна мобільність має на увазі зміну індивідом місця, займаного в соціальній структурі (Liubarets, 2018). Така мобільність включає в себе безліч можливих переміщень, у тому числі трудових. Таким чином, *трудова мобільність* – це один із видів соціальної мобільності, що полягає в переходах працівника в системі суспільної організації праці, що характеризуються зміною місця роботи або трудової функції.

Як правило, трудова діяльність людини здійснюється в межах громадської системи поділу праці. І тут з'являється поняття професії.

Професія – основний рід занять, трудової діяльності. У межах освітнього процесу в закладах вищої освіти здобувачі вищої освіти готуються до здійснення діяльності в професійній сфері, що є найбільш значущою в життєдіяльності людини. Тому для організаторів освітнього процесу в закладах вищої освіти стає актуальним вивчення можливостей підготовки професійно-мобільних випускників.

Досліджуючи сутність і структуру поняття «*професійна мобільність*», Є. Іванченко визначає, що «...це інтегрована якість особистості, що виявляється в: здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері економіки та фінансів із залученням правової сфери; умінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної і соціальної ситуації в державі; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, спираючись на передові світові тенденції; орієнтації в кон'юнктурі ринку праці» (Іванченко, 2005). Учена виокремлює соціологічний, економічний та психологічний компоненти професійної мобільності майбутніх фахівців.

Подібне визначення дає й А. Ващенко, який зазначає, що професійна мобільність офіцера Збройних сил України – це «...інтегрована сукупність соціальних, індивідуальних та військово-професійних якостей особистості офіцера, які забезпечують продуктивне виконання покладених на нього службово-професійних обов'язків у встановлений термін із мінімальними витратами людських ресурсів і матеріальних засобів, на будь-якій посаді, як у мирний, так і у воєнний час, а також надають змогу планувати свою кар'єру та професійне зростання» (Берсенєва, 2004). Професійну мобільність менеджерів-аграріїв Н. Кожемякіна розглядає як здібність і готовність особистості працювати в умовах швидких динамічних (горизонтальних і вертикальних) змін у межах своєї професії, а також в умовах певних соціальних перетворень (статусу, ролі, професії тощо) (Кожемякіна, 2006).

На думку С. Савицького, «...професійна мобільність фахівця може виразитися в його здатності успішно виконувати різні види діяльності і адаптуватися до нових умов їх реалізації» (Савицький, 2006).

Спираючись на праці вчених, ми можемо сказати, що діяльність є професійною, якщо: включає інтелектуальні операції; ґрунтується на наукових знаннях і навчанні (самонавчанні); використовується в чітко визначених

соціальних цілях і спрямована на суспільний розвиток; передбачає високий рівень автономії як для людини, яка її виконує, так і для групи людей, які представляють певну професію; присутній високий рівень відповідальності за свої дії і судження всередині професійної автономії.

На думку Ю. Гурова і Т. Сильверстова, «професійна мобільність – це професійний вибір молоді залежно від фаху батьків і родичів, оплати їх праці, умов праці, соціального престижу в трудовому колективі, посади, яку вони займають, отримання матеріальних благ. Науковці вважають, що професійна мобільність пов'язана з відтворенням соціально-професійної структури суспільства в тій чи іншій професії, кваліфікації, вибором найбільш значущого соціально-професійного становища в суспільстві» (Гуров, 2001).

Щоб мати професійну мобільність і активно розвивати її на етапі професійної соціалізації, тобто на робочому місці, до моменту закінчення закладу вищої освіти в майбутнього фахівця права повинна бути сформована готовність до її прояву, тобто існування деякої «досвідченої бази» поведінки в нестандартних ситуаціях.

Таким чином, основа для формування професійної мобільності повинна бути закладена на етапі підготовки майбутніх фахівців, зокрема фахівців права в закладах вищої освіти. При цьому виробляється первинний досвід мобільного поведінки під час вирішення навчальних, квазіпрофесійних, практичних, навчально-професійних завдань.

Ураховуючи вище зазначене, *професійна мобільність майбутнього фахівця права*, на нашу думку, – це властивість особистості, що сприяє швидкому реагуванню на ситуацію труднощів і актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності здобувача вищої освіти під час вибору з наряду права варіантів і способів вирішення професійно-правових завдань і прогнозування професійної самореалізації.

Отже, формування професійної мобільності майбутнього фахівця права – це процес професійної підготовки, який будується на основі взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Для ефективного формування професійної мобільності майбутніх фахівців права ми повинні виділити комплекс педагогічних умов, які будуть ефективно сприяти цьому процесу.

З позиції педагогічної науки умови визначаються через дидактичні категорії, що відображають основні елементи освітнього процесу. Так, А. Аменд під педагогічними умовами розуміє сукупність заходів освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень розвитку шуканої категорії особистості здобувача освіти (Amend, 1996). Н. Яковлева вважає, що умови

повинні відображати не просто зовнішні обставини по відношенню до педагогічного процесу, а й включати в себе внутрішні характеристики цього процесу (Yakovleva, 1997). Л. Трубайчук зазначає, що педагогічні умови – це обставини, що сприяють досягненню або, навпаки, гальмують її досягнення в освітньому процесі (*Словник-довідник педагогічних інновацій в освітньому процесі*, 2001).

Необхідними умовами ми називаємо ті, без яких цей процес не може реалізуватися повною мірою. Критерій достатності передбачає оптимальність вибору комплексу умов, з якого не можна виключити ні одного компонента. Під оптимальністю, у свою чергу, розуміється раціональний вибір такого поєднання компонентів, який забезпечує в комплексі їх ефективність. Для ефективного формування професійної мобільності майбутніх фахівців права галузі в системі вищої освіти, ми виділяємо такі педагогічні умови:

- реалізація когнітивних компонентів професійної мобільності майбутніх фахівців права (Liubarets, 2018);

- відображення структури компетентностей професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти;

- здійснення професійно-педагогічної спрямованості змісту й методики викладання дисциплін здобувачам вищої освіти права в системі вищої освіти.

Перша педагогічна умова – реалізація структурно-змістових компонентів професійної мобільності майбутніх фахівців права галузі в системі вищої освіти. Структура професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти, на нашу думку, складається з таких компонентів: гносеологічний (знання), аксіологічний (відносини) і праксеологічний (уміння).

Кожен із названих компонентів має певний зміст тих знань, умінь, відносин, необхідних здобувачеві вищої освіти в галузі права в майбутній професійній діяльності.

Гносеологічний компонент професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти визначає систему знань як безліч пов'язаних між собою елементів, що являють собою певне цілісне утворення. Це знання: правових основ професійної діяльності; економіки галузі; основ економіки і підприємництва; основ проектування і методів пошуку рішень задач; закономірностей, принципів, змісту, форм і методів правового процесу.

Аксіологічний компонент поєднує в собі ціннісні відносини, професійно-ціннісні орієнтації, мотиви навчальної та професійної діяльності, професійно важливі якості особистості, готовність до самоосвіти.

Праксеологічний компонент містить у собі професійні вміння і навички (гностичні, проєктувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські, що дозволяють застосовувати знання дисциплін предметної підготовки на практиці), навчальний та життєвий досвід.

Результативність діяльності забезпечується взаємодією всіх названих компонентів. Отже, реалізація структурно-змістових компонентів під час вивчення дисциплін професійного циклу, на нашу думку, сприятиме формуванню професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти лише за наявності єдності названих компонентів.

Друга педагогічна умова – відображення структури професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти.

Структура (*лат. structura* – будова, порядок) – сукупність стійких зв'язків об'єкта, що забезпечують його цілісність (*Короткий словник сучасних понять і термінів*, 1993). Діяльність – активна взаємодія з навколишньою дійсністю, у ході якої жива істота виступає як суб'єкт, цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби (Берсенєва, 2004).

Задану структуру компетентностей майбутніх фахівців права в системі вищої освіти, на нашу думку, складається з таких задач: отримання знань щодо професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти; визначення ціннісного ставлення до застосування знань у професійній діяльності майбутніх фахівців права; реалізація вмінь і навичок на практиці, сформованих у ході навчального й життєвого досвіду. Особливість структури професійної мобільності здобувача вищої освіти полягає в застосуванні отриманих знань на практиці, яка повинна виражатися в функціональній та особистісній готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти.

Третя педагогічна умова – здійснення професійного супроводу освітнього процесу та врахування спрямованості змісту й методики викладання дисциплін майбутнім фахівцям права в системі вищої освіти на основі принципу *коеволюції* – одночасного розвитку професійної та особистісної мобільності майбутнього фахівця права.

Як зазначає О. Насирова, процес навчання сучасного фахівця не повинен припинятися із закінченням закладу освіти, він повинен стати безперервним. Важливо навчити людину здобувати знання самостійно, вміти інтегрувати ці знання та застосовувати їх для отримання нових знань (Насирова, 2008). Цього можна досягти, коли кожен, кого навчають, залучається до активної пізнавальної діяльності, вчиться гнучко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях, критично мислити, бути здатним генерувати

нові ідеї, чітко усвідомлювати, де і яким чином він отримував знання, які можуть бути застосовані в навколишній дійсності, тобто бути професійно мобільним фахівцем.

Таким чином, на нашу думку, ефективність формування професійної мобільності майбутніх фахівців права спирається на забезпечення таких педагогічних умов: *реалізація структурно-змістових компонентів професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти; відображення структури компетентностей професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти; здійснення професійно-педагогічної спрямованості змісту й методики викладання дисциплін майбутнім фахівцям права в системі вищої освіти.*

Уточнені в статті педагогічні умови щодо професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти будуть сприяти ефективній організації освітнього процесу в ЗВО, забезпечувати якісне формування спеціальних (фахових, предметних) компетентностей майбутніх фахівців права відповідно до реалізації нормативно-правової бази в системі вищої освіти з підготовки фахівців спеціальності 081 «Право».

Також, аналізуючи праці вчених з проблеми дослідження, ми дійшли висновку, що професійна мобільність майбутнього фахівця права – це властивість особистості, що сприяє швидкому реагуванню на ситуацію труднощів і актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності здобувача вищої освіти під час вибору з наряду права варіантів і способів вирішення професійно-правових завдань і прогнозування професійної самореалізації.

Висновки. Отже, проаналізовані наукові здобутки з проблеми дослідження дають нам підстави стверджувати, що серед усіх існуючих педагогічних умов із підготовки майбутніх фахівців права ефективними є: *реалізація структурно-змістових компонентів професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти; відображення структури компетентностей професійної мобільності майбутніх фахівців права в системі вищої освіти; здійснення професійно-педагогічної спрямованості змісту й методики викладання дисциплін майбутнім фахівцям права в системі вищої освіти.*

Також вважаємо, що оптимальне поєднання всіх вище окреслених умов забезпечує високий рівень підготовки майбутніх фахівців права в системі вищої освіти, сприяє ефективній організації освітнього процесу з підготовки таких фахівців.

Усе вищесказане дозволяє нам сформулювати вимоги до сучасного фахівця права, що, у свою чергу, сприятиме його затребуваності та

конкурентоспроможності на ринку послуг, зокрема це здатність постійно і оперативно освоювати нові знання, що обумовлено швидкоплинним розвитком оточуючого середовища; здатність до міжпрофесійної взаємодії фахівців права з представниками інших спеціальностей; ерудованість у різних сферах життя (орієнтація в суміжних областях).

Перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз наукових здобутків з проблеми дослідження та уточнення ефективних педагогічних умов щодо підготовки майбутніх фахівців права дають нам концептуальну основу для подальшого глибокого теоретичного та практичного вивчення передумов досліджуваної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

- Балабанова, Л. В. (б/д). *Управління персоналом*. Режим доступа: <https://westudents.com.ua/knigi/336-upravlnnya-personalom-balabanova-l-v-.html> (Balabanova, L. V. (n/d). *Management of the personnel*. Retrieved from: <https://westudents.com.ua/knigi/336-upravlnnya-personalom-balabanova-l-v-.html>).
- Берсенева, Т. (2004). Інноваційні технології у викладанні курсу «Основи безпеки життєдіяльності». *Основи безпеки життєдіяльності*, 9, 18-19 (Bersenieva, T. (2004). Innovative technologies in teaching the course "Fundamentals of life safety". *Fundamentals of life safety*, 9, 18-19).
- Ващенко, А. М. (2006). *Формування професійної мобільності майбутніх офіцерів у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Одеса (Vashchenko, A. M. (2006). *Formation of professional mobility of future officers in the process of training in higher military education institutions* (PhD thesis). Odessa).
- Гуров, Ю. С. (2001). Образовательные потребности студенческой молодежи. *Технологии качества жизни*, 2, Т. 1, 41-44 (Hurov, Yu. S. (2001). Educational needs of student youth. *Technologies of quality of life*, 2, Vol. 1, 41-44).
- Іванченко, Є. А. (2005). *Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Одеса (Ivanchenko, Ye. A. (2005). *Formation of professional mobility of future economists in the process of studying in higher education institutions* (PhD thesis). Odessa).
- Кожемякіна, Н. І. (2006). *Соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх менеджерів-аграріїв* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Ізмаїл (Kozhemiakina, N. I. (2006). *Socio-pedagogical conditions for the formation of professional mobility of future managers-farmers* (PhD thesis). Ishmail).
- Короткий словник сучасних понять і термінів* (Brief dictionary of modern concepts and terms) (1993).
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 1379 від 12.12.2018 р. «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1379 of 12.12.2018 "On approval of the standard of higher education in the specialty 081 "Law" for the first (bachelor's) level of higher education". Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>
- Насирова, О. Ф. (2008). *Модульно-рейтингова і проектна технології формування професійної компетентності вчителя технології і підприємництва* (Nasirova,

- O. F. (2008). *Modular-rating and design technologies for the formation of professional competence of teachers of technology and entrepreneurship*.
- Ожегов, С. И. (1996). *Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений* (Ozhegov, S. I. (1996). *Explanatory dictionary of the Russian language: 80,000 words and phraseological expressions*).
- Савицкий, С. К. (2006). *Формирование профессиональной мобильности в процессе подготовки специалиста машиностроительного профиля* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08). Казань (Savitskii, S. K. (2006). *Formation of professional mobility in the process of training a specialist in machine-building profile* (PhD thesis). Kazan).
- Сластьонін, В. А., Подимова, Л. С. (1997). *Педагогіка: інноваційна діяльність*. М. (Slastionin, V. A., Podymova, L. S. (1997). *Pedagogy: innovative activity*. M.).
- Словник-довідник педагогічних інновацій в освітньому процесі* (Dictionary of pedagogical innovations in the educational process) (2001).
- Сушенцева, Л. Л. (2011). *Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика* (Sushentseva, L. L. (2011). *Formation of professional mobility of future skilled workers in vocational schools: theory and practice*).
- Amend, A. F. (1996). *Theory and practice of continuous ecological and economic education*.
- Yakovleva, N. M. (1997). *Higher Pedagogical School Students' Research Skills Forming (In Terms of Pedagogics)* (PhD thesis).
- Liubarets, V. (2018.). Cognitive technologies in educational environment of establishments of higher education. In N. V. Kochubei, V. O. Nesterova (Eds.), *Cognitive technologies in education and social practice possibilities of application*, (pp. 111-132).

РЕЗЮМЕ

Замиховская Татьяна. Педагогические условия формирования профессиональной мобильности будущих специалистов права.

В статье проведен анализ научных достижений по проблеме создания педагогических условий формирования профессиональной мобильности будущих специалистов права. Уточнено понятие «педагогические условия», «мобильность», «профессиональная мобильность» и дано авторское определение понятия «профессиональная мобильность будущего специалиста права», которая рассматривается нами как свойство личности, способствует быстрому реагированию на ситуацию труда и актуализирует все потенциальные возможности субъектной активности соискателя высшего образования при выборе вариантов и способов решения профессиональных задач и прогнозирования профессиональной самореализации; рассмотрено коэволюционный принцип формирования профессиональной мобильности будущих специалистов права. Сформулированы требования к современному специалисту права, в свою очередь будет способствовать его востребованности и конкурентоспособности на рынке услуг.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, мобильность, профессиональная мобильность, право, специалисты права, педагогические условия.

SUMMARY

Zamikhovska Tetiana. Pedagogical conditions for the formation of future law specialists' professional mobility

The article analyzes the scientific achievements on the problem of creating pedagogical conditions for the formation of professional mobility of future lawyers. The concepts of "pedagogical conditions", "mobility", "professional mobility" are specified and the author's interpretation of the concept of "professional mobility of the future specialist in law" is given. It is considered as a personal quality, which promotes quick response to the

difficulties and actualizes all the potential possibilities of the subject activity of the higher education applicant at a choice of variants and ways of solving professional and legal problems and forecasting of professional self-realization. The coevolutionary principle of professional mobility formation of future lawyers is revealed. The requirements to the modern law specialist are formulated that in turn will promote his demand and competitiveness in the market of services, in particular it is an ability to constantly and operatively master new knowledge that is caused by fast development of environment; ability to interprofessional interaction of law specialists with representatives of other specialties; erudition in various spheres of life (orientation in related fields). The pedagogical conditions that will contribute to the effective formation of professional mobility of bachelors of law are allocated, namely: implementation of structural and content components of professional mobility of future law specialists in the higher education system; reflection of the structure of competences of professional mobility of future law specialists in the system of higher education; implementation of professional and pedagogical orientation of the content and methods of teaching disciplines to future law specialists in the system of higher education. It is argued that the optimal combination of the pedagogical conditions formulated by us in the article for the formation of professional mobility will provide a high level of training of future law specialists in the higher education institution, contributes to the effective organization of the educational process for training such professionals.

Key words: *institution of higher education, mobility, professional mobility, law, law specialists, pedagogical conditions.*

УДК 378.011.3-051:159.9

Ганна Іванюк

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0001-7758-5121

Інна Мельник

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0002-4876-1322

Євген Антипін

Київський університет імені Бориса Грінченка
ORCID ID 0000-0002-0371-2498
DOI 10.24139/2312-5993/2021.02/257-268

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНИХ СЕМАНТИЧНИХ ПОЛІВ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМ ТИПОМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У статті подано результати дослідження наукової проблеми психологічних особливостей суб'єктивних семантичних полів понять у студентів педагогічних спеціальностей із різним типом професійної спрямованості (соціальним, артистичним, підприємницьким, інтелектуальним, реалістичним, конвенціональним). Для досягнення мети дослідження обрано адекватний інструментарій: метод семантичного диференціалу Ч. Осгуда, опитувальник із визначення типу особистості Дж. Голланда. Установлено, що запропоновані методики дали змогу виявити позитивно забарвлені асоціації на стимул, що поєднують із педагогічною діяльністю та реакції, що свідчать про нейтральне, а подекуди й негативне ставлення до обраної професії педагога.

Ключові слова: *семантичне поле, вільні асоціації, асоціативний експеримент, стимул, реакція, семантичний диференціал, мовна свідомість, професійна спрямованість.*